

לא רק כמיהה לאהבה

גיבורת "יצר לב האדמה" בראה לעצמה גולם-גבר שיאהב אותה. גם אם הכוונה היתה אחרת, הספר מציג תפיסה מעוותת של נשיות, שגובלת בשנאת נשים לשמה

פאר פרידמן

שהרה בלאו, יצר לב האדמה, זמורה ביתן, 286 עמ'

בזמן הקצר שחלף מאז ראה אור רומן הביכורים של שהרה בלאו, כבר הספיקו לפחות ארבע מבקרות לשבח. הן דיברו על הקול הייחודי, האוטנטי והמסקרן של בלאו; על תלמה, הגיבורה היוצאת-דופן, פרי בריאתה; על הספר ה"אינטנסיבי", כמאמר אחת מהן, על "החדשנות המסעירה" כמאמר אחרת. אכן, יש בספר אלמנטים מרשימים, אך אלה אינם מהווים משקל נגד לבעיה כבדה שהופכת את הספר הזה לספר מעורר תרעומת.

תלמה, דתייה בת דתיים, היא רווקה בת שלושים עם תסביכים גופניים מעיקים. היא אוהבת לאכול, המראה היא האויבת הגדולה שלה, והמראה, על המטען הנפשי שהוא כופה, מרחיק אותה מגברים. היא מורה בבית ספר לבנות, שבו למדה כנערה. היא מאוהבת בנן הדוד שלה. יש לה, איך לומר, "אישיו" עם משפחה ומשפחתיות. ובכל זאת היא רוצה גבר שיאהב אותה. בעקבות סבתה (יותר מזה אסור לומר), היא כוראת לעצמה גולם מעפר, ומשכנת אותו בעליית הגג בדירתה שברחוב המהר"ל.

רבים ציפו לספרה הראשון של בלאו – פעילה נוכחת אך הריגה למדי בעולם התרבות הישראלי – ורבים סימנו אותו כהכטחה עוד לפני שנודע דבר פרסומו. זהו עול כבד על צווארו המטאפורי של כל ספר, ובזרדאי ספר כמו "יצר לב האדמה", שסובל גם כך מעול הקישור הביוגרפי: הוא ממש מזמין זיהוי מלא של תלמה הגיבורה עם שהרה הסופרת (בלאו, כמו גיבורתה, דתייה, מרברת בראיונות על הרגלי האכילה שלה, ועוסקת רבות בשואה). אבל קריאה כזאת לא תוביל אותנו רחוק. העניין המרכזי בספר הזה, הבעיה העיקרית שהמבקרות הצליחו או בחרו להתעלם ממנה, היא הדימוי האקסיומטי הנמוך והמנמיד לא של תלמה הגיבורה לבדה, אלא של המין הנשי בכלל

– תפיסה מעוותת ומעוותת של נשיות, שהופכת את הספר לטקסט שנוגע לפרקים במיזוגיניה לשמה.

"יצר לב האדמה" מתבסס על שתי אלוזיות מרכזיות. ראשית, שם הספר, שמקורו בפסוק "יצר לב האדם רע מנעוריו" (בראשית ח 21). אצל בלאו זוהי "אדמה", כמובן "יציר האדמה", כלומר הגולם, אך גם כמובן נקבת האדם, אישה. אם יצר לב האדם רע מנעוריו, מה נסיק מכך על יצר לב האדמה? למרבה האכזבה, כלום. הספר הזה עוסק רק בעצם קיומו של היצר, ולא מעמיק בדיון בטיבו. שאול – הגולם – נולד מיצרה של תלמה, והוא מונע מאינסטינקטים בלבד, או לכל היותר מפקודות. תלמה, כל כולה יצר. גם כשכבר ניכרות תוצאותיו הרוות האסון של מעשה הבריאה שלה, היא מסרבת להכיר בהן, ומוכנה לשלם מחיר נורא ולהקריב אחרים על מזבח התשוקה. במילים אחרות: נשים הן בדיוק כמו הגולם – מופעלות רק בידי אינסטינקטים קמאיים, בלי כל שכל שיכול לרסן אותן.

אלוזיה שנייה מתייחסת לספרות העולמית, ומתגלמת במוטו מתוך "פרנקשטיין" למרי שלי. המוטו עוסק ברתיעה מן הבבואה הנשקפת אל

המספר מן המראה. התמה העיקרית של הספר ברורה, אם כן, כבר משמו ומהמוטו שלו: הבבואה היא העיקר. תלמה מאירה את הגולם והגולם מאיר את תלמה. ואכן, תלמה בונה את הגולם שלה כך שיהיה תמונת ראי מהופכת לזו שלה: גבר מעוצב כראוי, עם חזה מפוסל, אף צר ועור שחום מתוח. היא מגדירה נשיות מהי על דרך השלילה או ההיפוך: כל מה שיש לה – רע, כל מה שיש לגולם פרי יצירתה (או לנשים האידאליות בעיניה, כמו בת דודתה היפה) – טוב. אין מדובר רק במראה החיצוני. כל ההגדרות שתלמה מקשרת לעצמה – "רווקה בת שלושים", "שמנה", "לא מוצלחת בעבודת מטבח" (בניגוד לבת הדודה היפה, כמובן) – הן הגדרות שליליות, בין שהיא עצמה מצמידה אותן לעצמה ובין שהן מוצמדות לה על ידי החברה. דעתה השלילית על עצמה משתנה רק אחרי שהגולם נכנס לחייה. רק בזכותו היא מרשה לעצמה, למשל, לנעול נעליים אדומות.

תאמרו, הרי זהו המסר של הספר: להציג את תלמה כגיבורה שאינה מודעת לתפיסותיה המעוותות. אך כדי שזה יהיה נכון, אנחנו צריכים עדות לכך שתבצבץ מהספר עצמו, וזו אינה קיימת. אין בספר ולו דבר אחד שיעיד, ירמוז או יכוון את הקורא אל ההבנה שראיית העולם של תלמה מסולפת, שקרית וריקה. גם אם מביאים בחשבון שעולמה מתואר כעולם רע – מלא ריחות רעים ומשיכה אל הדוחה והמאוס – הרי שכמעט בלתי אפשרי לאתר בספר ולו רמז לנימת ביקורת כלפי תלמה, לא בטקסט ולא בסבי טקסט. היא מתוארת כאישה שאיננו צריכים אלא לרחם עליה, לא בגלל תפיסותיה המשובשות אלא רק בגלל גורלה נטול האהבה.

לאישיותה החסרה של תלמה נוספים עוד שני אלמנטים, שיוצרים יחד מודל נשיות מקומם. ראשית, בין נשות המשפחה המורחבת שוררים יחסים רעועים במיוחד – החל בתיעוב ההרדי ובתחרות בין תלמה ובת דודתה, שנלחמות שתיהן על לבו של בן דודן המשותף, וכלה ביחסי המרות והייאוש שבין אמה של תלמה לבין אחותה של האם. שנית, הגולם, הבובה-גבר, כפי שמכנה אותו תלמה, שואב את כוחותיו מהנשים שסביבו ובכך פוגע בהן פגיעה אנושה. אלא שהפגיעה הזאת אינה פגיעה סתם, אלא פגיעה ב"עצם נשיותן", פגיעה ברחם ממש: השכנה מן הקומה התחתונה יולדת תאומים סיאמיים, אמה של תלמה מתה מגידול ברחם. האם אין כאן אלא תפיסה שמגדירה נשים כלא יותר מבעלות רחם?

אז נכון, יש ב"יצר לב האדמה" מרכיבים מרשימים – ההתמודדות עם מיתוס הגולם, השפה העשירה וההעברה היפה של תחושת הרחיסות החונקת – אבל נדרשים מאמצים של ממש כדי להתרשם מאלה מבעד לתפיסת עולם משטיחה ומקרבת כל כך שהספר מציע למחצית מהאנושות. אולי עצם כמיהתן של נשים לאהבה אמורה, לדעת בלאו, לפתח בנו מחילה אוטומטית לרמות מעוותת כמו תלמה. ואולי זה פשוט אחד המקרים שבהם, בהפוך על הפוך, "גבר פשוט לא יכול להבין".

כל ההגדרות שהגיבורה מקשרת לעצמה - "רווקה בת שלושים", "שמנה", "לא מוצלחת במטבח" - הן שליליות